

Verslag van Excursie Benchmark Gemeentelijk Groen (BGG) te Den Haag, vrijdag 16 juni 2023.

Het 'ijspaleis' (oftewel in plat Haags: èspelès)

Op vrijdag 16 juni waren de aangesloten gemeenten van de Benchmark Gemeentelijk Groen te gast in Den Haag voor een ochtend met interessante lezingen en een middag met een rondleiding door het stadscentrum. Centraal deze dag stonden het groenbeheer rondom stadsbomen en de uitbreiding van het areaal groen tot een aaneengesloten park met diverse groene routes door de stad.

Den Haag is een zeer interessante bestemming met een grote variatie van oude landgoederen, recreatie- en natuurgebieden, stadsparken en veel stadsbomen. Den Haag werkt ook al een aantal jaren flink aan het vergroenen van de stad, het versterken van de stadsnatuur en de klimaatuitdagingen. Daarbij wordt samengewerkt met de Haagse burgers, bedrijven en onderwijs. Tijdens de lezingen wordt dit verder toegelicht, en tijdens de rondwandeling door het nabije stadscentrum konden de deelnemers via de getoonde voorbeelden ook met eigen ogen zien, hoe de bomen erbij staan in de diverse situaties en welke uitdagingen en oplossingen daarbij kwamen kijken.

VERSLAG ochtend-programma / 4 lezingen:

1. Algemene inleiding over belang van stedelijk groen (Joop Spijker, WUR)

Joop Spijker (projectleider van de Benchmark Gemeentelijk Groen) licht het belang van het stedelijk groen in de stad toe in relatie tot de uitdagingen waar de steden voor staan i.v.m. klimaatverandering, zoals het verminderen van de emissie van CO₂- en broeikasgassen, wateropvang bij piekbuien, droogte en neerslagtekort en grotere hitte-periodes, naast het vergroten van de biodiversiteit en het bijdragen aan de gezondheid van de bewoners door het vergroten van de hoeveelheid en verbeteren van de toegankelijkheid van het groen.

In zijn presentatie toont Joop voorbeelden van wateroverlast en mogelijke oplossingen, o.a. wadi's en waterpleinen, laat hypothetische berekeningen zien van de relatie verhard oppervlak en waterberging (infiltratie), toont daktuinen en -parken en waterkratten onder verhardingen voor het groen. Verschillende delen van de stad vergen andere oplossingen.

De waterbalans in Nederland is aan het veranderen en ook grotere perioden van droogte kunnen optreden, zoals op het moment van deze excursiedag het geval is, met (bijna?) een record aantal van ca. 33 dagen achter elkaar zonder ook maar een druppel regen.

Het beperken van de hitte in de stad en het aanbieden van aantrekkelijke koele plekken en routes, vormt een uitdaging. Richtinggevend hierbij kunnen zijn de recent verschenen groennormen/vuistregels als de hoeveelheid aan groene (koele) plekken binnen 300 meter afstand van woningen en gebouwen, evenals plekken en looproutes met minimaal 30% of meer schaduwbedekking. Vanuit de wetenschap heeft WUR hier een [achtergrondrapport](#) over geschreven. De BGG wil hiervoor meer kentallen in haar benchmark op nemen en is bezig een samenwerkingsverband met Cobra-Groeninzicht op te zetten, die al landsdekkende berekeningen hieraan heeft gedaan.

2. Extra groen in de stad

Ralph Pitlo (gemeente Den Haag) vertelt in zijn verhaal hoe Den Haag met het groen zorgt voor leefkwaliteit en wat de kansen zijn voor extra groen in de stad. Den Haag heeft de ambitie opgevat om de groene zones van de stad zoveel mogelijk te laten aansluiten bij de rijke natuur van het Nationaal Park Hollandse Duinen en het Natura2000 gebied van de aan de stad grenzende duinen en kustzone. De afdeling Groenbeheer doet dit zoveel mogelijk in een gezamenlijk proces met de bewoners en de stedenontwikkelaars van de afdeling Stadsbeheer, en kijkt o.a. waar wegen kunnen worden versmald en groen kan worden uitgebreid. Ook kijken ze naar de mogelijkheden van groen-uitbreiding bij herinrichting van grote verharde terreinen en pleinen, zodra (groot) onderhoud en renovatie van wegen aan de orde is. In de diverse haalbaarheidstudies naar de vergroeningskansen in de bestaande - en versteende stadswijken wordt daarbij ook rekening gehouden met alle mogelijkheden en beperkingen in de ondergrond, zoals kabels en leidingen. Er blijken genoeg mogelijkheden te zijn en in niet alleen in de presentatie, maar zeker ook tijdens stadswandeling van het middagprogramma worden voorbeelden getoond en nader toegelicht. Hoe dit tijdens de metamorfose in zijn werk gaat en hoe de bewoners dit beleven wordt o.a. verteld op: www.hethaagsegroen.nl

3. Nota Stadsbomen

Paul Boeters (gemeente Den Haag) gaat, enthousiast vertellend, nader in op hoe de Nota Stadsbomen, het Routeboek Stadsbomen in Beheer en het Routeboek Stadsbomen in Projecten, bijdragen tot de leefkwaliteit in de stad. De gemeente Den Haag heeft zich 2 doelen gesteld: (1) een Toekomstbestendig Stadsbomennetwerk, en (2) 'Meer blad in de stad' door het streven naar 5% meer kroonoppervlak in 2030. In de Nota Stadsbomen gaat de gemeente in op hoe zij dit proberen te doen: door het uitbreiden en versterken van de 'Hoofdboomstructuur', door meer typisch Haagse groene middenbermen te maken en door grootschalige uitval te voorkomen, door te werken met verschillende bomen in een diverse structuur, maar ook door groeiplaatsverbetering, nieuwe aanplant in (aangepaste) verhardingen, boomkratten en fiets'nietjes' op vlonders, e.d.

Op www.kaarten.denhaag.nl staan diverse (kansen)kaarten; de kaart [Bomen en groenvoorzieningen](#) geeft een beeld van het groen in de stad.

In het Routeboek Stadsbomen in Projecten wordt nader ingegaan op het belang van een eenduidig en transparant werkproces, met hulpmiddelen als: planbeoordeling, kansenskaarten en een ecosysteemdiensten model, naast een directievering van bomen van een geborgde kwaliteit.

In het Routeboek Stadsbomen in Beheer wordt de cyclus van de stadsboom nader beschreven met o.a. aandacht voor groeiplaatsinrichting, onderhoud, boomveiligheid, ziekten en plagen, overlast en/of (storm)schade. Bij de sheet over groeiplaats inrichten wordt een tabel getoond met gehanteerde vuistregels over minimale grootte van de groeiplaats in relatie tot leeftijd en orde grootte van bomen.

De link naar de vastgestelde beleidsdocumenten is: [Groendocumenten | Het Haagse Groen](#)

4. Stadsnatuur: Wat moet je ermee?

De Haagse stadsecoloog Martin van den Hoorn brengt ons tijdens/na de lunch een interessant verhaal hoe steden hun eigen natuurwaarden hebben. Martin toont ons hoe de lange geschiedenis van de ecologische verbindingzones in Den Haag leiden tot een Stedelijke Groen Hoofdstructuur, vermeld in de Nota Stadsnatuur. Zijn verhaal is geenszins een saai bureaucratisch verhaal, maar het gaat juist dieper in op de elementen van de verbonden groengebieden in een verdichtende stad en hoe deze beheerd kunnen worden in een natuurinclusieve stad. Naast deze 'positieve' natuur, met allerlei vuistregels voor biotopen en

verbindingzones, schroomt Martin ook niet om in te gaan op de 'lastige' natuur, wat ook natuur is, maar vooral wordt bepaald door onze houding ten opzichte van de natuur. We worden geleerd met andere ogen te kijken...

In zijn vervolg doet Martin uitgebreid uit de doeken hoe de natuurinclusieve stad kan worden opgebouwd, met o.a. bomen als de groene planten van de stad. Bomen en groen, die ook weer insectenleven huisvesten. De variatie aan insectensoorten blijkt zeer afhankelijk verbonden te zijn aan de soort boom, variërend van ca. 10 tot ruim 450 soorten insecten per boomsoort. In het slot van het verhaal wordt een scoringsmethode getoond van een Ecologische Compatibiliteit (EC) van een boom.

MIDDAGPROGRAMMA: Stadswandeling met uitleg bij diverse stopplaatsen (*links verwijzen naar Google Maps, zodat u de omgeving ook via StreetView kunt terugkijken*):

- [Spuiplein](#) en Turfmarkt:
  - de bomen zijn ingebed in ondergrondse kubieke meter kratten, welke onder een stalen goot op gelijke hoogte met de wandelpromenade weggewerkt. In deze straat is het verkeer geweerd, wel is er een parkeergarage en tunnel onder deze locatie (deze is van bovenaf niet te zien of zelfs maar te vermoeden)

- Plein (nabij Lange Poten):

- [Standbeeld Willem Den Eerste](#) ('groenbeheerder'); deze gaf ooit aanzet tot de inrichting van dit plein met bomen, waarbij voldoende ruimte moest zijn de 'lange poten' (wortels) van de bomen.

- Nabij Malieveld:

- [Monumentale bomen](#) en relatie aanleg Koningstunnel, manifestaties en (onverwachte) demonstraties (het groenbeheer maakt geen deel uit van de veiligheidsdriehoek, dus kan niet altijd adequaat beschermende maatregelen nemen)

- 365 bomen op het [Lange Voorhout](#):

- (lange) geschiedenis en parkeergarage (er naast, *niet* eronder, zoals op het ernaast liggende Korte Voorhout)

- (Paleis) [Kneuterdijk](#):

- Bomen in ondergrondse kratten in middenberm langs trambaan

- [Buitenhof:](#)

- Plein met (specifieke soort) bomen

- De Passage:
  - Overdekte winkelstraat, met op 1 plek een 'hangende' groene verticale tuin aan de wand van een pand

De dag werd afgesloten met een drankje op een heerlijk terras (of eigenlijk andersom: met een heerlijk drankje op een terras)

Namens het projectteam Benchmark Gemeentelijk Groen danken wij alle deelnemers voor hun belangstelling.

De presentaties en achtergronddocumentatie wordt nagezonden aan de deelnemers en zal ook op de website www.benchmarkgroen.nl/ worden geplaatst.